

KESAM DEĞERLENDİRME NOTU

Kırklareli Üniversitesi
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

04/05/2013

No: 2013/03

<http://kesam.kirklareli.edu.tr>

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMASI, ALTINDA YATAN SEBEPLER VE DENENMİŞ ÇÖZÜMLER: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ HAKKINDA DÜNYA RAPORU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

2010 yılında Lahey'de gerçekleşen Küresel Çocuk İşçiliği Konferansı'nda oluşturulan yol haritasının öngördüğü ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılmasına dair 2016 hedefini gerçekleştirmeyi amaçlayan Çocuk İşçiliği Dünya Raporları dizisinin ilki 29 Nisan 2013 tarihinde yayınlandı. Raporda dünya çapındaki çocuk işçiliğine ilişkin kapsamlı veriler yer almakta, gelir düzeyi bazında sınıflandırılmış ülkelere göre çocuk işçiliğinin altında yatan sebepleri tespit edilmekte ve çocuk işçiliğiyle mücadelede denenmiş yöntemler ve başarı oranları ele alınmaktadır. Dizinin bu ilk raporu, bu özellikleri itibarıyla sadece derleyici, bilgilendirici olmakla kalmamakta, aynı zamanda içerdiği mukayeseler itibarıyla aynı zamanda ilerisi için yol gösterici nitelik arz etmektedir.

Kişi başına düşen milli gelirin 2000-4000 Dolar olduğu ülkelerde çocukların çalıştırılma oranı % 30'a yaklaşmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirin 4000-6000 Dolar olduğu ülkelerde ise bu oran % 20 sınırındadır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ KULLANMAYA YÖNELTEN AMİLLER: YOKSULLUK VE ŞOKLAR

Rapor çocukların çalıştırılmasının başlıca iki amili üstünde duruyor: fakirlik ve şoklar. Fakirlik konusunda sunulan verilere göre gelişmekte olan ülkeler arasında, 7-14 yaş arası çocukların çalıştırılma oranının % 45'i aştığı, hatta % 60'lara yaklaştığı 10'u

Burçin AYDOĞDU
Öğretim Görevlisi

baydogdu@kirklareli.edu.tr

Kırklareli Üniversitesi
Ekonomik & Sosyal Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma
Merkezi

<http://kesam.kirklareli.edu.tr>

kesam@kirklareli.edu.tr

aşkın ülke var. Bu ülkelerin ortak özelliği kişi başına düşen milli gelirin 2000 doların altında olması. Kişi başına düşen milli gelirin 2000-4000 Dolar olduğu ülkelerde çocukların çalıştırılma oranı % 30'a yaklaşmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirin 4000-6000 Dolar olduğu ülkelerde ise bu oran % 20 sınırındadır. Kişi başı gelirin 6000 Dolar üstü olduğu ekonomilerde görülen en yüksek çocuk işçiliği oranı ise % 15'i bulmamaktadır. Bu veriler ülke çapındaki fakirlikle çocuk işçiliğine başvurulması arasında kuvvetli bir korelasyon olduğunu göstermektedir.

Ailelerin çocuklarını çalıştırmalarının en çok rastlanan ikinci nedeni ise ailenin yaşadığı geçici şoklardır. İşsizlik gibi sosyal risklere karşı savunmasız olan aileler gelir-gider oranında meydana gelen ani bozukluklar karşısında çocuklarını çalıştırmak yoluna başvurmaktadır. Bu konudaki en belirgin örneklerden biri 1995-1997 yılları arasında Peru'da yaşanan ekonomik şoktur. Peru hükümetinin 1995 yılında koka yetiştiriciliğini yasaklaması üzerine koka yetiştirmeye tahsis edilmiş arazilerin % 60'ı terk edilir. Bu üretimden mahrum kalmanın sonucunda aileler farklı gelir kaynaklarına yönelmek zorunda kalırlar ve bu süreç içinde ülkede çocukların çalıştırılma oranı 2 yılda % 42 artar.

Benzer bir tecrübe Venezuela'da 2002-2003 ekonomik krizinde yaşanmıştır. GSYİH büyümesinin % 3,2 olduğu 2000 yılında çocuk işçiliğinin % 5 olduğu, GSYİH büyümesinin % 2,8'e düştüğü ve 2001 yılında da çocuk işçiliğinin % 6'nın üstüne çıktığı ülkede GSYİH daralmanın % 8,9 olduğu, 2002 yılında bu oran % 8'i aşmıştır. GSYİH büyümesinin eksi % 9,4 olduğu 2003 yılında çocuk işçiliği % 9 civarına ulaşırken kriz bitiminde yani 2004 yılında GSYİH büyümesi % 10'a ulaşınca çocuk işçiliği de bir yıl içinde % 7 seviyesine inmiştir.

Nitekim 2004-2008 yılları arasında 5-14 yaş arası çocukların çalıştırılma oranı dünya çapında % 10 azalmışken 2008 kriziyle birlikte bu düşüş trendi sekteye uğramıştır. Bunda ailelerin başvurabilecekleri başka yol olmamasının yanında kriz haline ekonomilerin kayıt dışına çıkışının da do-

laylı etkisi vardır. Zira kayıt dışı ekonomilerde denetimler daha zayıftır ve kayıt dışı ekonomi vasıfsız işçiliğe dayanmaktadır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE KARŞI SOSYAL KORUMA POLİTİKALARI

Sosyal koruma ile çocuk işçiliğiyle mücadele arasında kuvvetli bir bağ olduğuna dair veriler sunan raporda gelişmekte olan çeşitli ülkelere bu konularda veriler sunulmaktadır. Şartlı nakit transferi konusunda ele alınan ilk örnek olan Meksika'da, 2000'lerin başından itibaren uygulanan Oportunidades adlı program, çocuklarının tahsilini devam ettiren ailelere, ortalama gelirin %20'si kadar aylık nakdi yardım öngörmüş ve çocuk işçiliğiyle mücadelede önemli başarı temin etmiştir. Oportunidades programının özellikle kırsal kesimdeki uzun vadeli sonuçlarına bakıldığında 15-16 yaş grubundaki erkeklerde işçilik oranını %14 düşürdüğü gözlemlenmektedir.

Oportunidades programının özellikle kırsal kesimdeki uzun vadeli sonuçlarına bakıldığında 15-16 yaş grubundaki erkeklerde işçilik oranını %14 düşürdüğü gözlemlenmektedir.

Bu tür programlar başka pek çok ülkede uygulanmıştır ve başarı oranı programın özelliklerine ve uygulandığı ülkenin şartlarına göre değişkenlik göstermekle birlikte Uruguay (PANES) örneği dışında tüm ülkelerde çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda olumlu sonuç vermiştir. Başarılı örneklerin başında Kamboçya'da uygulanan CESSP (Cambodia Education Sector Support Project) Burs programı gelmektedir; 2005 yılında başlatılan bu program sayesinde ülkede çocuk işçiliği oranı %10,4 azalmıştır. Brezilya kırsalında uygulanan Bolsa Escola adlı program da çocuk işçiliğini %8,7 oranında azaltmayı başarmıştır.

Çocuk işçiliğiyle mücadele amacıyla uygulanan program türlerinden bir diğeri ise şartlı aynı transferlerdir. Tahsilini sürdüren çocuklara okulda ya da evlerinde tüketmek üzere gıda yardımı yapılmasını esas alan bu programlar hem çocukların okula devamını temin etmiş hem de sağlıklı beslenmeleri konusunda güvence sağlamıştır. Bu programın Burkina Faso'da ve Bangladeş'te uygulamaları görülmüştür. Bangladeş'te çocukların tahsillerine devam etmeleri karşılığında evlerine gıda yardımı yapılması uygulaması çocukların ekonomik faaliyetlere katılımını azaltmıştır. Burkina Faso'da uygulanan programda ise eve yapılan gıda yardımları sayesinde çocukların tarım ve tarım dışı sektörlerde çalıştırılma oranının azaldığı görülmüştür ama okulda yapılan gıda yardımının bu konuda ciddi bir etkisi görülmemiştir.

Kamu istihdam programlarının asli amaçlarından biri ailelerin yetişkin fertlerine iş bulmaktır; çocuk işçiliğinin azalması ise bunun dolaylı bir sonucudur. Etiyopya, Gana, Hindistan, Kenya ve Güney Afrika dahil pek çok ülkede kamu istihdam programları yaygınlaşmaktadır fakat bu programların sonuçları çocuk işçiliği açısından nadiren ölçüldüğü için bu konuda sınırlı veri mevcuttur. Ancak Etiyopya'dan ve Hindistan'da elde edilen veriler, belli çocuk gruplarıyla sınırlı olsa da kamu istihdam programlarının çocuk işçiliğini azaltıcı etkisi olduğunu göstermektedir.

Çocuk işçiliğini azaltan bir başka program türü de sosyal sağlık koruma programlarıdır. Bu konu dahilinde, Kenya'da uygulanan ARV tedavisinin çocuk işçiliğine etkileri gözlemlenmiştir ve ARV (antiretroviral) tedavisinden yararlanamadığı için çalışamayan yetişkin aile fertlerine devletin ARV tedavisi sunması halinde bu kişilerin işlerine dönmesi ile çocuk işçiliğinin azalması arasında doğrudan bağlantı tespit edilmiştir. Birden çok kişinin ARV tedavisinden yararlandığı ailelerde erkek çocuk işçilik

oranının %79,2 oranında azaldığı görülmektedir.

İşçi malullerine sosyal koruma getirilmesinin de çocuk işçiliğinin azaltmasında etkili bir unsur olduğunu belirten rapora göre aile fertlerinden birinin maluliyet nedeniyle çalışamaz hale gelmesi halinde diğer aile fertlerinin çalışmaya başlamak zorunda kalmakta ve bu da çocuk işçiliğini attırmaktadır. Üstelik fertlerden birinin malul olduğu ailelerde çok boyutlu fakirliğin gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim Nepal'de, Bangladeş'te ve Çin'in Gansu bölgesinde yapılan çalışmalar ailesinde hasta ya da malul fert bulunan çocukların ev içinde ya da dışında çalıştırılmalarının daha muhtemel olduğunu göstermektedir.

5-14 yaş arası çocukların 65 yaşında ya da daha yaşlı erkek aile ferdiyle bir arada yaşaması Togo'da %25,3, Azerbaycan'da %24,9 ve Panama'da %23,3 oranında görülmektedir.

Yaşlılara gelir güvencesi tanınması da bir sosyal program olarak özellikle bir hanede ikiden çok neslin bir arada yaşadığı ülkelerde çocuk işçiliğiyle mücadelede önemli bir etkidir. 5-14 yaş arası çocukların 65 yaşında ya da daha yaşlı erkek aile ferdiyle bir arada yaşaması Togo'da %25,3, Azerbaycan'da %24,9 ve Panama'da %23,3 oranında görülmektedir. Bu konuda Güney Afrika'da yapılan bir araştırma da yaşlıların emeklilikten yararlanmasının çocukların çalıştırılma saatini düşürdüğünü göstermektedir.

Raporda işsizlik korumasının, bir sosyal program olarak çocuk işçiliğiyle mücadelede etkili olduğuna dair veriler de sunulmaktadır. Mesela Brezilya'nın altı büyükşehir bölgesinde yürütülen

bir çalışma, aile reisinin gelirinden mahrum kalmasının çocukların çalıştırılmasına yol açma ihtimalini düşük gelirli ailelerde %33 ile %65 arası yükselttiğini göstermektedir ancak bu durum yüksek gelirli ailelerde çocuğun çalıştırılma süresini etkilememektedir. Togo'da yürütülen bir çalışma da ailenin bir yetişkinin ferdinin işini kaybetmesi halinde 6-14 yaş arası çocuğun çalıştırılma ihtimalinin %10 arttığını göstermektedir.

ALINABİLECEK TEDBİRLER

Raporun tüm bunlardan ulaştığı netice çocuk işsizliğine karşı yürütülen mücadelenin henüz kazanılmamış olduğudur. 2008 yılında, gelişmekte olan ülkelerde çalıştırılan çocuk sayısı 215 milyon civarındır. Bu konuda alınabilecek tedbirlerin başında yönlendirme ve bilgilendirme politikası oluşturmaya yönelik yeterli bulgu birikimine ulaşmak gelmektedir. Bunun için de sosyal koruma ile çocuk işçiliği arasında bağa dair, ülke çapında uygulanan programların yararları hakkında ve çocuk işçiliğine etkisi hakkında çok daha fazla bilgi gereklidir. Ancak bu sayede ekonomik savunmasızlık, çocuk işçiliği ve sosyal koruma politikaları arasındaki bağların sistematik olarak değerlendirilmesine yetecek veri tabanı oluşabilecektir.

2008 yılında, gelişmekte olan ülkelerde çalıştırılan çocuk sayısı 215 milyon civarındır.

Rapordaki örneklerin her ülke için geçerli tek bir çözüm formülü olamayacağını kanıtladığı görülmektedir. Bu sebepten ötürü, her ülkenin kendi şartlarına göre farklı müdahalelerden oluşan programlar uygulanması fakirlik ve şok halinde çocukların çalıştırılmasına karşı daha etkili tedbirler olacaktır.

Genel olarak ise, sosyal koruma tabanları oluşturmak, savunmasızlığın aşılmasında etkili olacaktır. Ayrıca sosyal güvenlik sistemlerinin

çocuklara karşı duyarlı hale getirilmesi de şarttır ve zaten ülkeler arasında bu konuda gitgide artan bir mutabakat vardır çünkü sosyal koruma enstrümanlarının genel sosyal hedeflerine ulaşması her zaman için çocuk işçiliği açısından olumlu sonuçlar doğmasını garantilememektedir. Dolayısıyla çocuklara duyarlı tasarım unsurlarının sosyal güvenlik sistemlerinin merkezine alınması gereklidir.

Raporda da belirtildiği üzere kayıt dışı ekonomi vasıfsız işçilikten beslenmektedir ve bu yapısı itibarıyla kayıt dışı ekonomiyle mücadele eden politikalar çocuk işçiliğine çok daha doğrudan etkisi olan, genel nitelikli bir sosyal politika olarak göze çarpmaktadır.

Çocuklara yönelik bu tasarımlarda, HIV mağduru ailelerin çocukları, öksüz ve yetim çocuklar başta olmak üzere savunmasız kalmış çocuklara öncelik verilmesi gerekliliği de raporda vurgulanmaktadır zira bunlar, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kalmaya açık olan gruptadırlar. Son olarak da bu tedbirlerin belli süreli projelerden ve programlardan ibaret olmaması, ilgili ülkenin mevzuatının ve kurumların kapasitelerinin bu konuda geliştirilmesi gereği vurgulanmaktadır; bu şekilde oluşturulan politikalar çocuk işçiliğinde ortaya çıkan karmaşık zorluklarla daha sistematik ve bütünleşmiş bir biçimde mücadeleye imkan verecektir.

SONUÇ

Her ne kadar çocuk işçiliğinin en temel sebebi milli gelir düşüklüğü olsa da verilen örnekler milli gelir artışının çocuk işçiliğiyle mücadelede tek başına yeterli olmadığını, kalkınmaya sosyal politikaların da eşlik etmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Kalkınmaya doğrudan eşlik eden, sosyal hakları genişletici politikaların bu konudaki dolaylı etkileri olduğunun önemi vurgulanmıştır. Fakat kalkınmaya doğrudan eşlik

eden bir diğ er sosyal politika olan kayıt dışı ekonomiyle m ucadelenin bu konuda doğrudan etkili olduğu vurgusu daha önemlidir.          raporda da belirtildiği üzere kayıt dışı ekonomi vasıfsız işçilikten beslenmektedir. Dolayısıyla, bu yapısı itibarıyla kayıt dışı ekonomiyle m ucadele eden politikalar  ocuk işçiliğine çok daha doğrudan etki etmektedir.

 ocuk işsizliğine odaklı şartlı politikalar arasın-
da şartlı nakit transferi ve şartlı ayni transfer politikalarının da kimi yerlerde  ocuk işçiliğiyle

mücadelede büyük başarı sağlarken kimi yerler-
de ciddi bir etki doğurmaması bu tür politikala-
rın uygulanmasından önce ülkeye özgü şartların
Çok iyi değerlendirilmesi gerektiğini göstermek-
tedir. Raporun kendisi bu konuda verdiği örnek-
lerle önemli veriler sunuyor olmakla birlikte,
rapordaki değerlendirmede de belirtildiği üzere
bu tür politikalar üzerinden analiz yapılabilmesi
için çok daha geniş ve ayrıntılı gözlemler oluştu-
rulması  ocuk işçiliğine odaklı sağlıklı politika-
lar geliştirebilmek için temel bir ihtiyaçtır.

Burçin AYDOĞDU

2003'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Hukuku alanında tamamladı. Burçin Aydoğdu Kırklareli  niversitesi'nde  ğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Aydoğdu çalışmalarında, ekonomi hukuku, iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku alanında yoğunlaşmaktadır.

Kırklareli Üniversitesi

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi

Rektörlük Kültür Merkezi A Blok Kırklareli/Merkez

Tel: +90 288 212 96 70 Dahili: 166 | Faks: +90 288 212 23 59

E-posta: kesam@kirkklareli.edu.tr Web: <http://kesam.kirkklareli.edu.tr>